

UIT DE GESCHIEDENIS DER SIERHOENDERS

DOOR

G. KALSBECK.

„Mancher giebt sich viele Müh
Mit dem lieben Federvieh:
Eineteils der Eier wegen,
Welche diese Tiere legen;
Zweitens weil man dann und wann
Einen Braten essen kan;
Drittens endlich nimmt man auch
Ihre Federn in Gebrauch”.

Er zijn echter nog meer redenen, dan de Duitsche dichter W. BUSCH in deze luimige regels opnoemt, waarom zoo velen zich met dat »Federvieh” bezighouden. Wij gelooven zelfs, dat hij de voornaamste reden vergeten heeft, n.l. het *genoegen*, dat de hoenderhof ons verschaft. Ja, wij gaan verder en meenen, dat slechts een klein deel der dieren, wier vleesch enz. ons heden als voedsel dient, oorspronkelijk om dit nut door den mensch is gekweekt. Het was in dien ouden tijd immers zoo gemakkelijk, door jacht en visscherij, zich van het noodige dierlijke voedsel te voorzien. Zeker, het begin van het domesticeeren van al onze huisdieren, van de viervoetige zoowel als van de gevederde, verliest zich bijna zonder uitzondering in het duister van den voor-historischen tijd. Maar laten we onze verbeelding werken en trachten wij ons een voorstelling te vormen; hoe en waarom de mensch op de gedachte zal gekomen zijn, dieren als huisgenooten te verplegen, dan lijkt het ons waarschijnlijk, dat een jager een aangeschoten stuk wild, een jong diertje, of eenige jonge vogels uit het nest met naar huis heeft gebracht, waar zij dan

liefderijk door vrouw en kinderen verpleegd werden. Waren de omstandigheden gunstig, dan gewenden de diertjes aan den mensch en aan zijn huis, ze werden vertrouwelijk en eindelijk geheel tam. De verpleger leerde hunne aangename en nuttige eigenschappen kennen en verbond ze voor goed aan zijn huis.

Vooral bij het domesticceeren van ons hofgevogelte zal deze weg bepaald zijn ingeslagen. In de gemeenschap van alle onbeschaafde volksstammen, 't zij bij de negers uit Afrika of bij de Roodhuiden van Amerika, heeft men steeds meer of minder getemde vogels aangetroffen, waarmee de kinderen spelen, maar die ook aan volwassenen genot verschaffen. Welk een heerlijken aanblik moet niet een troep pauwen in de eenzame wildernissen van Indië aanbieden, of een aantal fazanten in de stille wouden van China! En juist het genot, dat hun prachtvol gevederte verschaft, zal de reden zijn geweest waarom de mensch is begonnen die sierhoenders aan zijn huis te verbinden.

Na deze korte inleiding gaan we over tot de geschiedenis van:

DEN PAUW.

Toen ALEXANDER DE GROOTE een krijgstocht naar Indië maakte, was hij vol bewondering, toen hij een kudde wilde pauwen ontmoette en bracht eenige van deze vogels mede naar Griekenland en bedreigde ieder, die ze om te offeren slachten wilde, met de zwaarste straffen en men kwam van heinde en ver toestroomen om ze te zien. En hoe ze werden bewonderd en begeerd, kan hieruit blijken, dat nog ten tijde van ARISTOTELES ze door het geheele land bekende vogels waren.

Vóór ALEXANDER DEN GROOTE waren er echter reeds pauwen op den Griekschen bodem: volgens de legende toch waren deze vogels het eerst ontstaan in den tempel op Samos en zouden ze vandaar als uitgangspunt naar de andere landen gevoerd zijn. De bewoners van dit eiland waren zoo trotsch op het bezit van deze schoone vogels, dat men ze op de munten afbeeldde. De pauw was de lievelingsvogel van HERA; de pauwoogen op de vleugels waren de sterren en HERA, als gade van ZEUS, de beheerscheres van hemel en aarde: toen de »alziende» ARGUS, met zijn honderd oogen, door ARGEIPHONTES door list gedood was, werd hij door HERA in een pauw veranderd, of wel, zij plaatste zijn oogen in den pauwestaart.

De Phoeniciërs vonden in het heerlijke tooverland Indië de pauwen vrij levende in de wonderschoone wouden, vol met onbekende boomen en voerden de dieren, volgens HEHN, naar het gebied van de Middellandsche zee. En de schepen, die SALOMO volgens den bijbel in de Edomitische havensteden liet uitrusten, brachten op hun reis naar Ophir, nevens andere kostbaarheden, ook pauwen mede.

In Egypte vinden wij den pauw eerst in de 2^e helft der 5^e eeuw v. Chr. Uit de geschriften van den redenaar ANTIPHON zien wij, dat een rijke vogelliefhebber, DEMOS genaamd, een gouden drinkbeker bezat, gekregen van een monarch, omdat hij dezen een pauw geschonken had. Het huis van dezen DEMOS werd, om zijn pauwen, door talrijke nieuwsgierigen bezocht, zelfs uit verre landstreken, als Lacedemonie en Thessalie. »En dat'', zegt deze schrijver, „gaat nu reeds meer dan dertig jaar lang”.

Het ging niet aan, zegt hij, de pauwen in de stad te houden, ze zouden wegvliegen en, hun het vliegvermogen ontnemen, »zou zijn, hun de schoonheid ontnemen, want deze bestaat in de veeren en niet in het lichaam”. Daarom bleven ze langen tijd een zeldzaamheid en een paar kostte 10.000 Drachmen. »Is het niet waanzinnig”, vraagt ANAXANDRIDES, »pauwen in huis te houden en daarvoor sommen te besteden, toereikend om een kunstwerk te koopen?” In een comédie van EUPOLIS komen de woorden voor: »Zooveel geld te verdoen! Had ik hazemelk en pauwen, waarlijk ik zou het niet verteren!”

Na ALEXANDER DEN GROOTE kwam met de toenemende Grieksche kolonisatie, ook de pauw in de steden en tuinen van binnen-Azië. Vooral Babylonie werd bekend om zijn schoone pauwen. In Carthago schijnen de pauwen niet bekend geweest te zijn; de geschiedenis weet daarvan althans niets te vertellen. Evenmin is het bekend, wanneer de pauw naar Rome kwam.

Bij de latere Romeinen moest een dier, dat reeds in Athene als een weeldeartikel gold, dit nog in hoogere mate worden. De schoonheid van den pauw belette niet, dat men hem ook bij gastmalen aanwendde. Of de Grieken deze luxe reeds kenden is niet bekend; des te menigvuldiger echter werden de pauwen door rijke Romeinen hun gasten voorgezet. Volgens VARRO was de eerste Romein, die een pauw liet dooden om hem voor den disch te bereiden, de redenaar HORTENISUS. Het voorbeeld werd door anderen gevolgd, totdat het een gebruik werd, dat bij groote feesten het

pauwengebraad niet mocht ontbreken. VITELLIUS en HELIOGABALUS onthaalden hun gasten op een gerecht; dat uit tongen en hersens van pauwen en de duurste specerijen van Indië was samengesteld. Reeds CICERO schrijft in een brief: »Ik heb een stout stuk begaan en zelfs aan HORTIUS een diner gegeven — doch zonder pauwengebraad». Tot het afweren van vliegen en als waaiers dienden de pauwestaarten.

Omdat dus de pauw zulk een begeerd artikel was, werd de teelt er van een belangrijke tak van industrie. De kleine eilanden aan de kust van Italië werden voor de bewoning van pauwen ingericht; zoo had reeds M. PISO ten tijde van VARRO het eiland Planasia (thans Pianosa) met pauwen bevolkt. De voordeelen van zulke door de zee omgeven pauwenparken somt COLUMELLA op: de pauw, die noch hoog, noch lang vliegt, is aan het eiland gebonden: gevaar voor wegvliegen bestaat niet; toch leeft hij in volle vrijheid en zoekt het grootste deel van zijn voeder zelf; de hennen brengen in vrijheid hun jongen op natuurlijke wijze groot; geen bewakers zijn noodig, geen dief en geen roofdier is te vreëzen; de opzichters hebben alleen maar op bepaalde uren den troep om de gebouwen te verzamelen, de dieren een weinig voeder te strooien en ze te tellen. Omdat er echter niet voldoende eilanden, voor de pauwenteelt geschikt, waren, werden ook op het vaste land met groote onkosten parken voor de pauwen aangelegd. De geheele inrichting hiervan en de teelt en verpleging dezer dieren, worden door de ouden uitvoerig beschreven. Tijdens ATHENAEUS (tegen het einde der 2^e eeuw na Chr.) was Rome zoo vol pauwen, dat ze zelfs algemeener waren dan de kwartels, terwijl de Indische handel over de Roodde zee en ook die te land over Nieuw-Perzië steeds nieuwe exemplaren uit het vaderland van het dier zelf leverde.

De Grieken noemden den pauw τῶας, τῶν, τῆς, de Romeinen pāvus of pāvo. In alle Europeesche talen begint de naam van den pauw met de latijnsche P., niet met de Grieksche τ, een duidelijk bewijs, dat de vogel uit Italië en niet uit Griekenland of Indië tot het overige Europa gekomen is.

Evenals de duif nam het Christendom ook den pauw in zijn symboliek op, deels als beeld der opstanding, deels ter uitdrukking van de hemelsche gelukzaligheid. Schilders uit dien tijd teekenden pauweoogen in de vleugels der engelen.

Pauweveeren prijken op de hoeden der ridders en ook in de

halskragen der dames en wanneer b.v. in *Parcival* de prachtige kleeding van den zieken koning *AMFORTAS*, of de majestueuse kleederdracht der verschrikkelijke *KUNDRIELA SORCIÈRE* beschreven wordt, dan ontbreekt niet de *pfaewin* of *phawin* huot. Zulke pauweversierselen kwamen uit Engeland en waren vooral in den riddertijd in de mode. Als voorbeeld kan gelden, dat koning *JAN ZONDER LAND* (omstreeks 1200) een ridder tot straf een boete van 140 paarden met toebehooren, zadel, enz. en van een bundel pauweveeren oplegde.

Op de landgoederen van *KAREL DEN GROOTE* moesten behalve andere hoendersoorten ook pauwen en fazanten gehouden worden en langzamerhand kwamen ze op de kasteelen, ook van de Normandische edellieden in Engeland. Ook het Romeinsche gebruik, bij groote feestmaaltijden een gebraden pauw met veeren en al op den disch te brengen, bleef tot in de 16^e eeuw bestaan. Zulk een gebraden pauw werd bij groote feesten, zoo vertelt *DR. HECTOR GEORGE*, op een gouden of zilveren schotel door de schoonste of voornaamste jonkvrouw onder begeleiding van de andere dames in de feestzaal gedragen en vóór den gastheer op den disch geplaatst. Wanneer het feest na een tournooispel werd gehouden, dan gewerd den overwinnaar de eer, dat de pauw voor hem werd geplaatst; hij moest dan het gebrad in zooveel stukken verdeelen, als er dischgenooten waren. Ieder ridder, wien de schotel werd gereikt, moest daarbij opstaan en een plechtige verzekering ter eere van een dame uitspreken. Deze ceremonie werd pauwgelofte genoemd.

Zooals bekend is, heeft men behalve de gewone blauwe pauwen ook witte pauwen, die als een albinovorm van den gewone zijn te beschouwen. Vroeger was de witte kleur zeer gezocht en het vermoedelijke ontstaan er van heeft onze oude natuuronderzoekers velerlei hoofdbrekens gekost. Zoo raadt *STEPHANUS* uit Zuid-Frankrijk aan, waar men in de 16^e eeuw de pauwen nog op Romeinsche wijze op eilanden fokte, de broedende hen met een witte doek te bedekken; men kreeg dan zeker witte kuikens. *GISEBERTUS LONGOLIUS*, een Keulsch humanist, wist het nog veel beter: hij vertelt dat de witte pauwen uit Noorwegen stammen, waar de broedende hen steeds het witte sneeuwkleed voor oogen heeft en daardoor witte jongen uitbroedt (vermoedelijk per *sympathiam*). Zelfs *BUFFON* maakt van dit »feit" gewag.

Het enthousiasme voor de pauwen begon tegen den tijd der Renais-

sance te verkoelen, de vogel ging een meer bescheiden rol vervullen, een bewijs dat de uiterlijke glans 't niet altijd op den duur wint van de innerlijke waarde, zooals de pessimisten ons willen wijsmaken. Als tafelvogel werd hij door den kalkoen en den fazant verdrongen. Ook de pauweveeren sierden niet meer de hoeden der edellieden, men gunde ze als zoodanig aan de Tartaren en Chineezers.

Herhaaldelijk heeft men beproefd dezen schoonen vogel als jachtwild uit te planten. Het oudste gegeven hierover vindt men op Madeira. CA DA MOSTO, de ontdekker der Kaap-Verdische eilanden, vond in 1455 op Madeira wilde pauwen, waarvan enkele wit waren; op St. Helena waren zij wild, maar werden ze in 1810 uitgeroeid, omdat ze bleken schadelijk te zijn. Op Fernando-Po moeten zij vroeger in het gebergte wild geweest zijn. Eindelijk zijn zij ook op Jamaica wild.

In de 19^e eeuw heeft men nog met gunstig gevolg de pauwen in parken in Engeland laten verwilderen. JARDINE vertelt daarvan en DUREAU DE LA MALLE had iemand gesproken, die er zelf op gejaagd had.

Volgens »*der Zoölogische Garten*», XIX, 1878 kwamen de pauwen in 1877 bij Weenen in het wild voor.

PORTA zegt in zijn *Magia naturalis*, dat een mannelijke pauw zich met een kalkoen-hen gepaard had en dat de nakomelingen, die men verder met pauwen gekruist had, uitsluitend in pauwen teruggeslagen waren. Verder spreekt ISID. GEOFFRY ST. HILAIRE van een bastaardfokking van parelhoen en pauw.

Evenals de meeste andere hoendersoorten, geldt ook de pauw als weerprofeet. Als de vogel aanhoudend zijn onaangenaam geschreeuw laat hooren, en daarbij hoog vliegt, komt er regen. Volgens verschillende pauwefokkers, die we daar naar hebben gevraagd, komt dit niet altijd uit.

HET PARELHOEN.

Toen MELEAGER, de Grieksche heros en overwinnaar van het Kalydonische zwijn, door een pijlschot van ATALANTA gedood werd, waren zijn zusters zoo bedroefd, dat zij onafgebroken weenden, waarom ARTEMIS haar met heur staf aanraakte, zoodat zij in vogels veranderden, wier veeren als met tranen besprenkeld waren.

Uit deze mythe blijkt, dat reeds de oude Grieken bekend waren met de parelhoenders. Zij golden als naaste verwanten van den huishaan, als zonnekinderen, die thuis hoorden in het Morgenland, waar de zon opkomt en diep in het Westen, waar zij ondergaat. En inderdaad is het Noord-Westelijk gedeelte van Afrika, de streek van Sierra Leone, het groene Voorgebergte, enz. rijk aan deze vogels. Zij komen echter ook voor in het Oostelijk deel van dat werelddeel. Volgens STRABO en DIODONIS was een eiland in de Roode zee door parelhoenders bewoond; kapitein SPEKE vond op zijn reis van Zanzibar uit ter ontdekking van de Nijlbronnen, dat »het parelhoen de meest veelvuldig voorkomende jachtvogel was'', ja zelfs van Arabië zegt NIEBUHR: »parelhoenders zijn daar wel wild, maar in Tehüma in de bergachtige streken zoo menigvuldig, dat de knapen ze met steenen werpen en in de stad ten verkoop brengen''.

Over den weg, langs welken deze vogels, hetzij van het Westen of van het Oosten van Afrika, het eerst naar Griekenland gekomen zijn, is ons niets met zekerheid bekend; ook niet waarom zij juist naar MELEAGER genoemd zijn. Wellicht dachten de Grieken, die dezen schoonen, aan den huishaan verwanten en met paarden of tranen besprenkelden vogel het eerst zagen, aan den bloeienden, sterken, met den moedervloek belasten jongeling: den scheidenden zonnegod, die door den winter gedood werd, waarna deze zijn zusters in zonnevogels veranderde. Volgens CLYTUS van Milette kwamen de eerste parelhoenders in Griekenland voor op het kleine eiland Leros, behoorende tot de Sporaden. Daar behoorden ze aan den tempel van PARTHENOS d.i. ARTEMIS. Hoe zij daar gekomen zijn en waarom zij aan de jonge godin gewijd waren, wordt niet gezegd. Omdat de parelhoenders nog dapperder en strijdlustiger zijn dan de Indische huishanen, zoo zag de mythische fantasie in deze vogels waarschijnlijk de oorlog-zuchtige Amazonen, de Hierodulen van den hardvochtigen ARTEMIS. »De bewoners van dat eiland weten wel," zegt AELIANUS, »waarom zij vleesch van deze vogels eten''. Geen roofvogel waagde het volgens de sage, de heilige hoenders van Leros aan te vallen.

Later, waren deze vogels in Griekenland zoo menigvuldig, dat arme lieden ze als offers konden brengen, terwijl de aanzienlijken stieren en herten als offerdieren gaven.

De Romeinen zullen zonder tusschenkomst van de Grieken parelhoenders hebben leeren kennen, waarschijnlijk wel tijdens de Punische oorlogen. De namen Numidicae, Africae aves, gallinae Africanae

bij VARRO, *Afra avis* bij HORATIUS en JUVINALIS, *Libycae volucres* en *Numidicae guttatae* bij MARTIALIS getuigen daarvoor.

De parelhoenders waren ten tijde van VARRO nog zeldzaam en stonden dan ook hoog in prijs. Zij kwamen ook op tafel: de Romeinen staken immers alles in den mond wat veeren had en hoe vreemder en kostbaarder een gerecht, des te meer was het gewild. Hoewel PLINIUS de parelhoenders niet aanbeveelt (»zij hebben slecht vleesch», zegt hij), reserveert PRETONIUS ze uitdrukkelijk voor de fijnere keuken. CALIGULA liet ze niet offeren. MARTIALIS maakt zich in een epigram er vroolijk over, dat HANNIBAL, de Barbaar, den vogel uit zijn eigen land niet at.

Met den ondergang van het Romeinsche rijk verdween ook het parelhoen, tenminste alle geschriften uit het begin der Middeleeuwen zwijgen er over.

Eerst in de 15e eeuw komt het weér in West-Europa; Portugeesche zeevaarders brachten het van de Westkust van Afrika naar Portugal. Of het van hieruit naar de noordelijker gelegen landen van Europa is gekomen, dan wel door zeevaarders van andere natiën is overgebracht, is niet met zekerheid bekend; het laatste is waarschijnlijk. VOLATERRAMUS zag ze bij kardinaal SAN CLEMENTE reeds vóór 1500.¹ GESSNER beeldt ze het eerst af en zegt er bij: »een vreemde, wilde haan uit Afrika en Barbarije. Hij had hem van zijn vriend, den Engelschen arts CAIUS, gekregen».

Genueezen hebben de parelhoenders in 1508 naar Portorico gebracht en door de Portugeezen en Spanjaarden werden ze naar de West-Indische eilanden gevoerd, waar ze, o.a. op Jamaica 'en St. Domingo, verwilderden en zich in het passende klimaat spoedig sterk vermenigvuldigden. Eigenaardig is het, dat het parelhoen in de Nieuwe Wereld meer neiging tot varieeren toont, dan in de Oude. In Middel-Brazilië is een witte variëteit. Ook komen daar grijze en bruine exemplaren voor, met of zonder pareltekening. De op de Antillen verwilderde parelhoenders zijn kleiner en donkerder geworden.

Tegenwoordig is het parelhoen, ook Poule Pintade genoemd, in de meeste landen van Europa en ook in Noord-Amerika een bekend medelid van het hofgevogelte. In Frankrijk o.a. wordt het, ofschoon niet in die mate als dit met den kalkoen geschiedt, bij groote troepen in de weiden en op de stoppelvelden gedreven,

¹ E. HAHN, *die Hausti-re,*

waar ze door een afzonderlijk daarvoor aangestelden herder worden gehoed. In zijn oorspronkelijk vaderland wordt de vogel veelvuldig getemd. Zoo zag STAUDINGER aan den Niger ze, die door de »wittere kleur wel verrieden, dat zij langen tijd getemd waren”. Dr. C. KELLER ontmoette in het zuiden van Abessinie kudde van 80—100 stuks. Zij leefden daar naast het Gier- of koningsparelhoen (*Numida vulturina*).

In Engeland heeft men volgens TEGETMEIJER met gunstig gevolg parelhoenders in droge, hooge streken laten verwilderen.

De eieren der parelhoenders hebben een voortreffelijken smaak en zijn boven alle andere eieren, met uitzondering alleen van die der kieviten, gezocht, hoewel hun inhoud betrekkelijk klein is. Vooral in Parijs worden zij veel gegeten en dubbel zoo duur betaald als hoendereieren. Het vleesch van jonge parelhoenders heeft een zeer goeden smaak, veel overeenkomende met dat van jonge patrijzen. Daarbij paren zich de parelhoenders met andere hoendersoorten voort o. a. met het huishoent, den kalkoen en den pauw. Deze bastaarden zijn tot nog toe alle onvruchtbaar gebleken, maar door voortgezette proeven kan allicht een waardevol slachtgevoegelte gekweekt worden. Wij meenen, dat in deze richting nog heel wat gedaan kan worden en dat den parelhoenders nog wel een toekomst beschoren is.

DE FAZANT.

Volgens de overlevering vonden de Grieken, die den Argonauten-tocht ondernamen, dezen prachtigen vogel aan de rivier Phasis in het tooverland Colchis — vandaar den naam Phasianus colchis — en namen hem mede naar hun vaderland. In werkelijkheid zal de fazant oorspronkelijk te huis behooren in de wouden van Hyrkane, ten zuiden van de Kaspische zee en van daar eerst aan de Grieksche kolonisten aan de Zwarte Zee en verder aan de Europeesche Grieken bekend geworden zijn. In de literatuur vinden wij hem niet vóór ARISTOPHANES: deze noemt hem een kostbaren luxevogel in Athene. Een groote rol schijnt de fazant in Griekenland niet gespeeld te hebben.

Een verdere historisch-geographische aanwijzing geeft ons een plaats uit de geschiedenis van den Egyptischen koning PTOLEMÆUS EUGERGETIS II of PHYSKON. Over de merkwaardigheden van zijn paleis in Alexandrië sprekend, zegt de koning n.l. van fazanten: „deze vogels worden niet alleen uit Medië ingevoerd, maar ook door fokken zoo vermenigvuldigd, dat zij zelfs als voedsel dienen, want hun

vleesch is kostelijk". Wij zien hieruit, dat de fazanten ook naar Alexandrië kwamen uit Medië, dus uit de landen ten zuiden van de Kaspische zee (HEHN).

Bij de Romeinen met hunne talrijke en reusachtige vogelparken ontbrak natuurlijk de fazant niet; hij speelde zelfs een voornamer rol, dan men wel vermoeden zou. In een edict van DIOCLETIANUS hebben de gemeste en de wilde fazanten — phasianus pastus en agretis — elk een vaste marktprijs.

Op de villa's van KAREL DEN GROOTE werden eveneens fazanten gehouden en zelfs werd de schoone vogel de geheele middeleeuwen door niet alleen in fazanterieën van bijna alle vorsten en vorname edellieden gehouden, maar was hij zoo talrijk, dat hij thans nog in vele streken van Europa, o. a. in Oostenrijk, in volkomen vrijheid leeft, zoodat hem Europa tot een tweede vaderland is geworden. De monniken van St. Gallus hadden ze; in 1299 worden ze in Engeland genoemd; in 1333 zijn er parken in Hessen; in 1416 was er een fazanterie in Ingolstadt.

Reeds toen schijnen de fazanten, evenals thans nog, veelvuldig aan ziekten onderhevig geweest te zijn, zoodat ze dikwijls in sommige streken binnen korten tijd bijna geheel verdwenen; trouwens dit verschijnsel kan ook een andere oorzaak hebben, dat ze n.l. een plaats, die hun niet bevalt, verlaten.

In 1400 kosten de fazanten, die de aartsbisschop NEVILLE in Engeland kocht, 4 pence per stuk. Volgens BRUGERINUS CAMPEJUS waren er omstreeks 1530 in Frankrijk buitengewoon veel van deze kostelijke dieren. Naar het Noorden gingen ze tot in Noorwegen, maar zonder veel resultaat. Met den toenemenden glans der vorstenhoven steeg de luxe ook in deze dieren; elk klein hof moest zijn fazanterie hebben en ook hier moesten ze dan dienen tot het edele jachtvermaak. LODEWIJK XIV had het kleine eiland Pourquerolles aan de kust van Provence (Zuidkust van Frankrijk tegenover Toulon) tot een fazanterie bestemd. Nog voor zijn troonsbestijging maakte KAREL II van Spanje, die een hartstochtelijk jager was, het geheele eiland Procida, in de golf van Napels, tot een fazanterie (1759). Tot dit doel verbood de koning daar het houden van katten. Maar in korten tijd vermeerderden zich de ratten en muizen zóó, dat de kinderen in de wieg niet meer veilig waren. De koning hief daarom dit verbod weer op. Zijn opvolger FERDINAND IV (1758—1832) was zulk een uitmuntend schutter, dat hij in één uur 300 fazanten schoot.

Zooals we reeds meldden, komt de fazant zeer veel in Oostenrijk en Bohemen voor. In Noord-Duitschland bewoont hij, onder de hoede van den mensch, zoogenaamde „wilde”, „halfwilde” en „tamme” fazanterieën. Veelvuldig komt hij ook voor in Hongarije en Zuid-Rusland, is zeldzaam in Italië, zeer zeldzaam in Spanje; in Griekenland, waar hij vroeger algemeen was, gaat hij zijn uitroeiing te gemoet.

Over ons land schrijft SCHLEGEL: „De fazant werd ook in Nederland vroegtijdig ingevoerd en in met hout begroeide streken in eenige deelen van ons land overgeplant. Hij teelt ook in het wild voort; daar er echter, uit gebrek aan voedsel, vooral bij veel sneeuw, dikwijls vele omkomen, moet men, om dit te voorkomen en het jachtveld steeds genoegzaam met deze wildsoort bevolkt te houden, tegen den winter eenige hennen en hanen opvangen en deze tot in Maart op zolders en in hokken houden, als wanneer zij uitgezet kunnen worden. Intusschen verlaten deze halfwilde fazanten somtijds vrijwillig de bosschen, waarin zij uitgebroed en opgegroeid zijn, gaan zich zelfstandig vestigen, leven het geheele jaar door volkomen in wilden staat, telen voort, vermenigvuldigen zich en vormen koloniën, die zonder hulp van den mensch kunnen bestaan. Er zijn intusschen voorbeelden, dat dergelijke koloniën zonder eenige blijkbare oorzaak plotseling verhuizen en spoorloos verdwijnen”. »Eenige jaren geleden”, schreef MR. ALBERDA in 1844, »is deze vogel ingevoerd in Opsterland, Schoterland en Ooststellingwerf, waar hij thans in het wild leeft en voortteelt. Vooral in de eerstgenoemde gemeente is hij zeer menigvuldig. Hij heeft zich van daar ook over een deel van Smallingerland uitgebreid”. »In alle provincies van Nederland behalve Groningen en Drente leefde hij nog in 1879 in volkomen vrijen staat”.

Aan het bovenstaande kunnen wij nog toevoegen, dat eenige jaren geleden door MR. BEYMA in de bosschen van Oldeberkoop (Oost-Stellingwerf) eenige boschfazanten zijn gepoot, maar dat zij spoorloos verdwenen zijn.

Tevens kunnen wij meedeelen, dat ook Drente tegenwoordig boschfazanten rijk is; op het landgoed »d'Elze” heeft MR. BRANTS te Heerenveen een aantal van deze dieren gebracht en thans vindt men ze daar, ook in den omtrek, menigvuldig. En, werden eenige jaren geleden in Schoterland geen boschfazanten meer aangetroffen, een paar jaar geleden zijn ze door Jonkheer OOSTING weder in

Oranjewoud geplant en, zooals we zelf meermalen gezien hebben, komen ze daar tegenwoordig weer tamelijk menigvuldig voor.

In Brummen is binnen kort een »halfwilde» fazanterie opgericht.

Tot dusver hebben we 't alleen gehad over de gewone Bosch- of jachtfazant (*Ph. colchinis*) met haar zusters de Ring- of Boheemsche fazant en de Mongoolsche fazanten. Men neemt aan dat de Ringfazant een kruisingsproduct is van den Mongoolschen en den Boscfazant.

We willen thans nog enkele woorden wijden aan eenige andere fazantensoorten, die behalve de Reevesfazant, die jachtvogel is, tot de sierfazanten behooren en meer in groote volières van particulieren en in dierentuinen gehouden worden.

De Reevesfazant, ook Koningsfazant genoemd, behoort oorspronkelijk in Noordelijk China te huis. Een Chineesch koopman, de heer REEVES, importeerde het eerste, levende exemplaar in Engeland (1831.) Vandaar de naam »Reevesfazant». Den heeren STONE en MEDHURST, laatstgenoemde Consul te Hankow, komt echter de eer toe dezen schoonen vogel, het pijlhoen der Chineezzen, het eerst op de lijst der Engelsche wildsoorten gebracht te hebben. Mr. STONE dweepte met het acclimatiseeren van deze en andere zeldzame fazantensoorten en eerst nadat er drie afzonderlijke zendingen onder weg gestorven waren, mocht het hem gelukken zeven Reevesfazanten aan de Londensche diergaarde te bezorgen.

Na deze goedgeslaagde proef volgden weldra meerdere importaties, zoodat deze fazant ten slotte niet alleen in volières, maar ook als wilde vogel in vele landstreken voorkomt. De beste resultaten zijner acclimatisatie werden in Schotland verkregen. Te midden der donkere bosschen, hooge heiden en rotsen leven daar deze imposante gouden en zwarte vogels als het schoonste natuurlijke ornament der bergen.

De *Lady Amherstfazant*, ook Diamantfazant genoemd, die zelfs den Goudfazant in schoonheid overtreft, stamt uit Noord-China en uit het koninkrijk Ava. Hij werd door LADY AMHERST het eerst in twee exemplaren naar Londen gebracht. Deze overleefden den overtocht echter niet lang. Later ingevoerde exemplaren acclimatiseerden zich gemakkelijker en bleken ook in de gevangenschap zich voort te planten, zoodat men dezen vogel kan beschouwen als in Europa te zijn ingeburgerd. Ook in ons land kan men hem tegenwoordig in vele particuliere volières vinden. In Juni 1872 fokte men de eerste bastaarden tusschen den Amherstfazanthaan en de Goudfazanthen.

Het vaderland van den *Goudfazant* is Midden Azië, het Oosten

van Mongolië tot in de nabijheid van den Amoer, benevens Zuid en Zuidwest China. Reeds sedert langen tijd is hij in Europa bekend »en toch», zegt BODINUS zeer terecht, »kijkt iedereen nog steeds met bewondering naar dezen vogel». Hij is de Kinki (het »Goudhoen») der Chineezzen en volgens CUVIER is hij de om de 500 jaar verschijnende heilige Zonnevogel der Egyptenaren — de »Phoenix» der Ouden.

De *Zilverfazant* draagt in China, zijn vaderland, den naam van Jug-ky (Zilverhoen) en Pik-Heen (wit Hoen). Hij is een der meest bekende leden van de groote familie der fazantvogels en werd het eerst door LINNAEUS (1766) beschreven. Vóór dezen was hij zonder twijfel ook reeds in Europa bekend en wel onder den naam »Zwart en Witte Chineesche fazant» (the black and white chinese pheasant). Met zekerheid kunnen wij aannemen, dat hij in ons werelddeel veel later is ingevoerd dan de Goudfazant. Schrijvers uit de 16^e eeuw, o.a. GESSNER, vermelden hem niet.

DE KALKOEN.

Vroeger meende men, dat het vaderland van den Kalkoen moest gezocht worden in Aziatisch Indië. Deed de »Kalkoensche haan» niet denken aan Calicut? Werde het dier ook niet »Indische» en »Turksche» haan genoemd? Luidt zijn naam in Engeland niet Turkey en in Frankrijk niet Coq d'Inde? En kwamen alle huisdieren niet uit Azië? Zelfs HOFDIJK nog legt in »Ons Voor- geslacht» schipper ANTHONIS MULOCK, die »anno acht en twintig (1528) de Willingen innekwam», het volgende in den mond: »Ik hadde toen met mijn schip bij de anderhalf jaar op de reize geweest. Ik hadde in een nieuw land geweest in Afrika, genaamd Caput Viride (Kaap. Verdi,) waar nooit eenige schepen van deze landen in geweest hadden, en ik bracht mijn schip vol zout en wijnen. Ik hadde meer zouts om één ducaat, dan ik in Bayen of Bretaignen zoude kunnen koopen om elf ducaten. Heden moogt gij de Kalikoensche hoenderen juist wel niet meer als zoo groote vreemdigheid aanzien, maar mijn schip was toen het eerste, dat ze in Zeeland bracht».

Thans is het echter een uitgemaakte zaak, dat Amerika ons dezen kostelijken vogel geschonken heeft. De naam zegt in dit geval niets.

Meende COLUMBUS niet, in Amerika Indië gevonden te hebben,

getuige nog de naam West-Indië, vroeger ook wel kortweg Indië genoemd? En wordt ook het Guineesche Biggetje (Cobaya) niet in Frankrijk Cochon d'Inde genoemd, terwijl dit dier toch beslist van Amerikaanschen oorsprong is?

Wordt ook de maïs niet Turksche of Oost-Indische weit genoemd? En ook de Muskuseend wordt Turksche eend genoemd, terwijl zij toch van Amerikaanschen oorsprong is. Haar wetenschappelijken naam Cairina is zelfs van Cairo afgeleid.

DARWIN¹ voegt hier nog aan toe: »Dat zoo vele Amerikaansche, vooral Peruaansche, dieren en planten den naam Turksche, Barbarijsche of Guineesche dragen, zal wel daardoor komen, dat de uit Zuid-Amerika komende schepen ook de kust van Guinea of van Barbarije (destijds Turksch) aandeden, vóór zij in Europa kwamen, en zulk een schip dus werkelijk ook kon worden gezegd uit Guinea, Turkije of Barbarije te komen, waardoor degen, die dieren of planten van dat schip ontving, licht op een dwaalspoor omtrent hun afstamming kon worden gebracht. Indisch vloeit bij dergelijke dieren en planten uit de oude dwaling voort, dat het door COLUMBUS gevonden werelddeel tot Indië behoorde, vandaar ook de naam Indianen (voor de bewoners er van,) West-Indië, Cochon d'Inde, Indian Com (Engelsch) = maïs, enz».

Het is dan zeker, dat de kalkoen het allereerst uit Amerika tot ons gekomen is, waar nog tegenwoordig de wilde kalkoen wordt aangetroffen.

Zeer waarschijnlijk is het, dat dit Amerikaansche woudhoen ten tijde van de verovering van het Mexikaansche rijk door FERDINAND CORTEZ (1519—1521), door de Spanjaarden als huisdier is gevonden en naar Spanje is overgebracht. Wij worden in deze meening versterkt door een bericht van GONZALO DI OVIEDO, dat dagteekent van het jaar 1525 en dat luidt:

»In Mexico worden pauwen aangetroffen, die niet gelijk zijn aan de in Europa bekende pauwen, zij zijn grooter en schooner. Zij worden gemakkelijk tam, worden ook door Christenen gefokt en naar andere deelen van Amerika verzonden».

Dat ze ook door Christenen gefokt werden, had zijn goede reden. De Mexicanen toch fokten geen ander viervoetig huisdier dan den hond, die hen dan ook tot voedsel diende. De Spaansche Christenen

¹ DARWIN, *Het var. der Huisdieren en Cultuurplanten*, I.

moesten dus wel hun toevlucht nemen tot de tamme vogels: kalkoenen en Moschuseenden. Maar we zien verder, dat OVIEDO den kalkoen voor een pauw hield, van daar de naam Gallopavo (Pauw-hoen,) welken COPER DE GEMERA (1553) hem gaf.

Volgens SCALIGER werden in 1540 eenige kalkoenen in Frankrijk ingevoerd en volgens CHAMPIER werden zij weinige jaren voor 1550 uit West-Indië medegebracht. Waarschijnlijk kwamen ze reeds vroeger in Frankrijk voor, want in 1546 moet de kalkoen in de omstreken van Rouaan tamelijk veelvuldig gefokt geworden zijn, daar hij in dit jaar reeds op den disch voorkwam. In December 1546 toch gaf JEAN BAPTISTE LE CHANDELIER te Rouaan een gastmaal, dat hij zelf in 221 Latijnsche tweeregelige verjes vorheerlijkt. In drie daarvan gewaagt hij van den kalkoen.¹ Ook hier wordt de vogel Galline indica (Indisch hoen) genoemd.

Ook de bekende Fransche schrijver RABELAIS maakt van den kalkoen melding in het vierde boek van zijn, in 1553 verschenen: »*Pantagruel der Coqz poules et pouletz d'Inde*”.

In Italië moet de kalkoen al spoedig na de invoering in Europa gefokt zijn; want in het jaar 1557 bepaalde de Raad van Venetië, om de sterk toenemende weelde tegen te gaan, op wiens tafel »Indische kalkoenen” mochten voorkomen. Dertien jaar later verscheen een kookboek van SCAPI, den kok van P'aus PIUS VI, waarin recepten tot het bereiden van kalkoenen voorkomen.

In Engeland werden de kalkoenen, naar men zegt, in het 15de jaar van de regeering van HENDRIK VIII (dus in 1524) ingevoerd. In 1555 sprak men reeds van feestelijke smulpartijen, waarbij jonge kalkoenen opgedischt werden.

Naar Duitschland kwam de kalkoen omstreeks 1534, zooals HERRFSBACH en COLERUS berichten. Volgens den eerste waren zij in 1530 nog onbekend en waren ze in 1571 aan den Neder-Rijn reeds in groote troepen.

In Turkije komt de kalkoen al spoedig voor; in Caïro wilde hij in 1625 nog niet gedijen, maar in Egypte heeft hij thans de gans als feestgebrad geheel verdrongen; daar noemt men hem Maltahaan. De Mohamedanen versmaden den kalkoen: de borstelharen voor aan de borst doen hen denken aan het onreine varken. In Singapore en op

¹ *La Parthénie ou Banquet des Palinods de Rouen en 1546, poëme latin par JEAN BAPTISTE LE CHANDELIER.*

Java schijnt de kalkoen niet te willen, meestal plant hij zich daar niet voort. In China geldt hij als rariteit en wordt niet gegeten.

In sommige landen is het tegenwoordig gebruik op een bepaalden dag kalkoenen te eten, zoo in Engeland op Kerstmis en in Amerika op 4 Juli.

In vele streken van Frankrijk wordt de teelt van kalkoenen tegenwoordig in het groot gedreven, o.a. in de Sologne. Elke pachthoeve produceert daar, al naar de grootte, 100—300 kalkoenen, terwijl de geheele landstreek jaarlijks circa 150.000 stuks levert, die meest allen omstreeks Kerstmis naar Engeland verzonden worden.

Volgens BREHM worden de kalkoenen zeer veel in Spanje gehouden; hij zag daar kudden van vele honderden stuks onder de leiding van herders, die hen 's morgens naar de weide drijven, overdag bijeenhouden en 's avonds weer naar huis geleiden. Zij behooren vooral tot de boerderijen, die ver van de dorpen te midden van de dorre Campo gelegen zijn.

Volgens BALDAMUS is de kalkoenteelt in de beide Engelsche graafschappen Norfolk en Cambridge van ouds even beroemd als de hoenderteelt in Surrey en Sussex.

Wilde kalkoenen kan men met tamme laten paren. In den laatsten tijd heeft men dat veel gedaan, om zoo zijn stam te verbeteren en men verkreeg een ras, dat wel meer gehard was maar overigens zich nauwelijks van het wilde onderscheidt en, als men het aan zich zelve overlaat, langzamerhand weder in het gewone huisras overgaat. Interessanter zijn nog de pogingen om wilde kalkoenen tam te maken, hun nakomelingen te domesticeeren en dus tot huisdieren te maken. Hierbij is natuurlijk een kruising buiten gesloten. Over de resultaten daarvan schrijven wij in ons werkje over de *Sierhoenders*, uitgegeven bij SCHILLEMANS & VAN BELKUM te Zutphen het volgende.

»Oude, wilde kalkoenen levend te vangen is niet gemakkelijk. Door de buitengewone waakzaamheid en wildheid van den vogel komt men zelden in zijn nabijheid. Gelukt dat echter toch in het woud, dan vliegt de troep onmiddellijk in de boomen. Op het vrije veld beweegt zich de kalkoen zoo snel, dat het een ruiter zelden gelukt een vluchtenden troep in te halen.

Het eenvoudigste middel om in het bezit van wilde kalkoenen te komen, is wel het *wegnemen der eieren*, welke men dan door huishoenders laat uitbroeden.

De resultaten van op deze wijze verkregen kalkoenen waren zeer

gunstig. De wildheid en schuwheid, die de eerste generatie nog toonde, nam met elke volgende generatie merkbaar af. Toch duurt het nog tamelijk lang voor de kalkoen zijn uit de wildheid overgebleven gewoonten aflegt en het is opmerkelijk, dat zijn *uiterlijk*, zijn *lichaamsgestalte* en *kleur* veel vroeger veranderen. De lichaamsbouw van zoo opgefokte kalkoenen verkrijgt reeds na eenige jaren (20—30) een belangrijke verandering; het lichaam wordt meer gedrongen, is sterker horizontaal gesteld, terwijl de pooten langer worden. Het meest in het oog vallend verandert de kleur. Bij de eerste generatie is daarvan nog weinig te bemerken; bij de volgende generaties beginnen het eerst de spitsen van den staart en der dekveeren hun karakteristieke bruine kleur te verliezen. Zij nemen een lichtere schakeering aan. De prachtig schitterende purperkleur van hals en borst verkrijgt een groenen weerschijn en de lange borstelharen worden steeds korter of verdwijnen. Het violet van den kop en het purper der vleeschwratten gaan in gril rood over, en ook de roode kleur der pooten wordt steeds doffer, zoodat zij eindelijk van het vuil bruin der pooten van den tammen kalkoen niet meer te onderscheiden zijn. De wilde vogel begint al meer op den tammen kalkoen te gelijken. Wij moeten echter hierbij opmerken, dat de kleurverandering bij de eerste generaties niet altijd bestendig is. Na den rui pleegt dikwijls het gevederte van den wilden kalkoen weer terug te komen, of dit komt bij de nakomelingschap plotseling weer te voorschijn. Ook treden de schakeeringen van den wilden stam steeds duidelijker weer voor den dag op toenemenden leeftijd.

De verandering van gestalte houdt met de kleurwisseling gewoonlijk gelijken tred en is bij de hen sterker dan bij den haan.

Zeer interessant is het, naast die afwijking van gestalte en kleur na te gaan, hoe de vogels van hun vroegere gewoonten al meer en meer beginnen af te wijken. De neiging van den wilden kalkoen om de hoogste boomen tot slaapplaats uit te kiezen, vermindert in den gevangen staat bij de eerste twee generaties weinig, maar neemt daarna snel af, totdat het dier eindelijk in het geheel geen behoefte meer gevoelt om de toppen der boomen tot slapen uit te kiezen en zich aan de gewoonte van den tammen kalkoen gewent. Argwaan en vrees verdwijnen vooral op de voederplaats spoedig, terwijl de troep in het woud of op het veld terug zijnde, zich nog langen tijd schuw toont.

Ook de gewoonte van de wilde hen om bij het verlaten van het

nest de eieren met bladeren en loof zorgvuldig te bedekken en het nest te verbergen, wordt meer en meer verwaarloosd. Elke volgende generatie wordt daarin onverschilliger. Schuw blijven de hennen echter steeds gedurende den broedtijd. De door de hen uitgebroede jongen zijn aanvankelijk nog schuwer dan de moeder; zij worden echter, nadat zij eenige malen gevoederd zijn, zeer mak, terwijl de moeder steeds nog ietwat schuw achterblijft.

Zelfs de vochtigheid kunnen de jonge, wilde kalkoenen heel goed verdragen, terwijl het loopen door het vochtige gras zeer schadelijk is voor de tamme jongen. Daarom neemt men ook wel een wilden haan bij tamme hennen, want reeds de bastaarden zijn sterker".

Steenwijk.